

Lineární závislost, lineární nezávislost vektorů (pracovní text)

Případné náměty k tomuto textu sdělte laskavě F. Mrázovi (e-mail: Frantisek.Mraz@fs.cvut.cz)

Definice: Skupinu vektorů $\mathbf{u}_1, \dots, \mathbf{u}_n$ nazýváme *lineárně závislou*, jestliže existují reálná čísla $\alpha_1, \dots, \alpha_n$ (aspoň jedno je $\neq 0$) tak, že platí $\alpha_1 \mathbf{u}_1 + \alpha_2 \mathbf{u}_2 + \dots + \alpha_n \mathbf{u}_n = \mathbf{o}$. (*)

Skupinu vektorů, která není lineárně závislá, nazýváme *lineárně nezávislou*. To platí právě tehdy, když vektorová rovnice (*) má pouze nulové řešení, tj. pro $\forall i$ je koeficient $\alpha_i = 0$.

Věta 1.7. Jestliže skupina vektorů obsahuje nulový vektor, pak je tato skupina lin. závislá.

Věta 1.8. Skupina vektorů je lineárně závislá právě tehdy, když alespoň jeden z vektorů této skupiny lze vyjádřit jako lineární kombinaci ostatních.

Podle této věty lze postupovat v případě dvoučlenné skupiny vektorů. Ta je lineárně závislá právě tehdy, když jeden z vektorů je násobkem druhého.

Příklad 1. Ověřte, že vektory $\mathbf{u} = (6, -3)$, $\mathbf{v} = (-2, 1)$ jsou lineárně závislé, zatímco vektory $\mathbf{a} = (3, 2, -3)$, $\mathbf{b} = (6, 4, -5)$ jsou lineárně nezávislé.

Příklad 2. Určete, pro které hodnoty parametrů α, β jsou lineárně závislé (resp. nezávislé) vektory $\mathbf{a} = (1, 2, -3)$, $\mathbf{b} = (-2, \alpha + 2, \beta)$.

Řešení: Vektory jsou závislé, pokud existuje číslo k tak, že $\mathbf{b} = k \cdot \mathbf{a}$, tj. $(-2, \alpha + 2, \beta) = k \cdot (1, 2, -3)$. Vynásobíme 2. vektor číslem k : $(-2, \alpha + 2, \beta) = (k, 2k, -3k)$. Rovnost vektorů vyžaduje rovnost odpovídajících souřadnic. Porovnáním prvních souřadnic tedy dostaneme, že $k = -2$. Porovnáním 2. souřadnic dostaneme rovnici $\alpha + 2 = -4$, odkud vypočteme, že $\alpha = -6$. Z rovnosti 3. souřadnic vypočteme $\beta = 6$. Provedme kontrolu: Pro hodnoty $\alpha = -6, \beta = 6$ je vektor $\mathbf{b} = (-2, -4, 6)$, což je skutečně násobek vektoru $\mathbf{a}$.

Poznámka: Pro přehlednost výpočtu vám možná bude více vyhovovat zápis vektorů ve sloupcovém tvaru.

Máme-li rozhodnout, zda daná skupina vektorů je lin. nezávislá (LN) nebo lin. závislá (LZ), pak lze postupovat takto:

1. možnost: Rozhodneme výpočtem hodnoty matice sestavené z daných vektorů. V některých případech lze rozhodnout i pomocí determinantu. Tuto možnost probereme v dalších kapitolách.
2. možnost: Postupujeme podle definice, tj.
  - a) Sestavíme vektorovou rovnici (*) pro hledané koeficienty. (Pro přehlednější zápis je vhodné zapisovat vektory ve sloupcovém tvaru).
  - b) Rovnici (*) rozepíšeme do souřadnic a takto vzniklou soustavu rovnic vyřešíme.
  - c) Závěr: Má-li soustava **pouze nulové řešení**, pak je daná skupina lin. nezávislá. Má-li soustava **i nenulové řešení** (a v tomto případě už jich má nekonečně mnoho), pak je tato skupina lin. závislá.

Příklad 3. Zjistěte, zda vektory $\mathbf{u} = (-1, 2, 4)$, $\mathbf{v} = (2, 0, 0)$, $\mathbf{w} = (3, 1, 0)$ jsou lin. závislé nebo nezávislé.

Řešení: Označíme-li tři hledané (neznámé) koeficienty α, β, γ , pak vektorová rovnice (*) má tvar:

$$\alpha \mathbf{u} + \beta \mathbf{v} + \gamma \mathbf{w} = \mathbf{o}.$$

Dosadíme zadané vektory, vhodný je zápis ve sloupcovém tvaru:

$$\alpha \cdot \begin{pmatrix} -1 \\ 2 \\ 4 \end{pmatrix} + \beta \cdot \begin{pmatrix} 2 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix} + \gamma \cdot \begin{pmatrix} 3 \\ 1 \\ 0 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix}$$

Na levé straně násobíme postupně vektor číslem:

$$\begin{pmatrix} -\alpha \\ 2\alpha \\ 4\alpha \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 2\beta \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 3\gamma \\ \gamma \\ 0 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix}$$

Tři vektory na levé straně sečteme:

$$\begin{pmatrix} -\alpha + 2\beta + 3\gamma \\ 2\alpha + \gamma \\ 4\alpha \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix}$$

Rovnost dvou vektorů je splněna při rovnosti odpovídajících souřadnic. Získáme tak soustavu tří lineárních rovnic pro tři neznámé α, β, γ :

$$\begin{aligned} -\alpha + 2\beta + 3\gamma &= 0 \\ 2\alpha + \gamma &= 0 \\ 4\alpha &= 0 \end{aligned}$$

Ze třetí rovnice určíme $\alpha = 0$. Dosadíme-li do druhé rovnice, obdržíme $\gamma = 0$. Po dosazení do 1. rovnice získáme jediné řešení $\beta = 0$. Vektorová rovnice (*) má pouze nulové řešení, proto je daná skupina vektorů lineárně nezávislá.

Příklad 4. Ověřte, že vektory $\mathbf{u} = (2, 3, -1)$, $\mathbf{v} = (-1, 2, 2)$, $\mathbf{w} = (-6, -2, 6)$ jsou lin. závislé.

Řešení: Vektorovou rovnici (*) lze opět zapsat ve tvaru

$$\alpha \mathbf{u} + \beta \mathbf{v} + \gamma \mathbf{w} = \mathbf{o}.$$

Dosadíme zadané vektory a provedeme operace na levé straně: nejprve násobení vektorů čísly a pak sčítání tří vektorů. Obdržíme tak rovnost dvou vektorů:

$$\begin{pmatrix} 2\alpha - 1\beta - 6\gamma \\ 3\alpha + 2\beta - 2\gamma \\ -\alpha + 2\beta + 6\gamma \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix}$$

Z rovnosti vektorů získáme soustavu tří lineárních rovnic pro tři neznámé α, β, γ :

$$\begin{aligned} 2\alpha - \beta - 6\gamma &= 0 \\ 3\alpha + 2\beta - 2\gamma &= 0 \\ -\alpha + 2\beta + 6\gamma &= 0 \end{aligned}$$

Tato soustava má nekonečně mnoho řešení (ověřte si), proto je zadaná skupina vektorů lin. závislá. **Poznámka:** Pro řešení této soustavy je vhodné použít matic. Pomocí matic však lze úlohu o závislosti, resp. nezávislosti rozhodnout ještě rychleji bez řešení soustavy rovnic. Protože sestavená matice by v tomto případě byla čtvercová, je možné rozhodnout i pomocí determinantů. Tyto postupy poznáme později.

Poznámka: Všimněme si v tomto příkladu, že libovolné dva z daných tří vektorů jsou LN, přesto je skupina tří vektorů lin. závislá. Jaká je vzájemná poloha těchto tří vektorů ?

Literatura:

- [1] J. Neustupa: **Matematika I.** Skriptum Strojní fakulty. Vydavatelství ČVUT, Praha 2013.
- [2] S.Kračmar, F. Mráz, J.Neustupa: **Sbírka příkladů z Matematiky I.** Skriptum Strojní fakulty. Vydavatelství ČVUT, Praha 2013.